



Годишњак Центра за црквене студије

Година VI

Број 6

Центар за црквене студије  
Ниш, 2009.

ЦРКВЕНЕ СТУДИЈЕ / CHURCH STUDIES

ISSN 1820-2446

Издавач

Центар за црквене студије, Ниш

**Редакција**

Др Ангелики Деликари (Солун), др Вера Георгиева (Скопље),  
др Иван Христов (Пловдив), др Ростислав Станков (Софија),  
др Александар Наумов (Венеција), др Олга Лосева (Москва),  
др Бранислав Тодић (Београд), др Борис Брајовић (Никшић),  
др Предраг Матејић (Колумбус), др Слађана Ристић-Горгиев (Ниш),  
др Ксенија Кончаревић (Београд), др Димитриос Пантос (Атина),  
др Владимир Цветковић (Ниш), секретар

**Уредник**

Др Драгиша Бојовић (Ниш)

**Рецензенти:**

Др Красимир Станчев (Рим)  
Др Чедомир Стојменовић (Скопље)  
Др Свилен Тутеков (Велико Трново)

**Адреса**

Центар за црквене студије  
18000 Ниш, Обреновићева бр. 20  
Србија  
телефон: 063 847 84 99  
e-mail: bodra@ptt.rs  
жиро-рачун: 160-19684-97

Графичко решење назива часописа  
**Светозар Пајић Дијак**

Илустрација на корици  
**Застава у дечанском Четворојеванђељу**  
(последња четвртина XIV века, бр. 6)

Универзална децимална класификација  
**Снежана Бојовић**

Штампа  
ПУНТА, Ниш

Тираж  
400 примерака

**Радови се рецензирају.**

Ружица Бајић  
Наташа Вуловић

Институт за српски језик САНУ, Београд – Србија

## СЕМАНТИЧКО-ФРАЗЕОЛОШКА АНАЛИЗА НЕКИХ ЛЕКСЕМА СА САКРАЛНИМ ЗНАЧЕЊИМА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (АНЂЕО, АНГЕЛ / ДЕМОН, БЕС)

**Апстракт:** Циљ овог истраживања јесте да се кроз анализу лексема *ангел/анђео* и *бес/демон* укаже на присуство православно-културне информације у описним речницима савременог српског језика. Осим анализе појединачних значења ових лексема, њихове полисемантичке структуре и фразеологизама које творе, наводе се и коментаришу дефиниције и уочене проблематичне нијансе при њиховој лексикографској обради.

**Кључне речи:** православно-културна информација, лексикографска обрада, фразеологизам, *анђео*, *ангел*, *демон*, *бес* (*бијес*).

0. Када говоримо о семантичко-фразеолошкој анализи наведених лексема, најпре бисмо подсетили на чињеницу, одавно примећену у лингвистичкој литератури: да речи могу да буду носиоци национално-културне информације. У вези с тим, у монографији *Језик и култура*, аутори Верещагин и Костомаров говоре о национално-културној семантици која је својствена језику и кроз коју се реализују две функције језика: *културносна* (у језику су наталожена, тј. језик садржи сведочанства о култури) (рус. *культуринакопителъная*) и *она која упознаје са културом* (рус. *культуриприобцающая*) – када сам језик упознаје своје носитеље са националном културом (в. Верещагин-Костомаров 2005: 26). Несумњиво је да лексема које су овде узете за анализу носе културну информацију. Нас занимају њихови лексикографски описи у данас најрелевантнијим речницима савременог српског језика различитог обима – великом, незавршеном *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (РСАНУ), средњем, шестотомном *Речнику српскохрватскога књижевног језика* (РМС) и једнотомном *Речнику српскога језика* (РСЈ) и заступљеност културне информације у њима. Акцент стављамо на православно културу као преовладавајућу, те полазимо од питања: у којој мери семантички опис, тј. дефиниција у лексикографској обради ових лексема садржи сведочанства о православној култури; колико су ове лексема у наведеним речницима носиоци православно-културне информације? Након одговора на ово питање, после семантичко-фразеолошке анализе, указујемо на то шта би требало изменити у оним дефиницијама ових лексема које се тичу православне културе, како би оне могле адекватно да остварују другу од наведених функција, тј. да упознају кориснике речника (који су и сами чувари културног блага) са оним делом ове културе повезаним са семантичким садржајем антонимних лексема *анђео*, *ангел* на једној и *демон* и *бес* (*бијес*) на другој страни.

**0. 1.** О анђелима као посебној врсти створених бића најподробније је написао св. Дионисије Ареопагит. Он на једном месту каже да „наше речи, које стварамо ... језиком и које се састоје од звукова, постају савршено мале да би ... описале узвишеност (како их назива) бестелесних умова“ (Ареопагит 2007: 108–109). Ипак, из његовог списка сазнајемо, између осталог, да је анђеле Бог створио пре људи, да их има неизбројиво много, да су подељени у тростепену јерархију, да пребивају на небу и имају способност, а и задатак од Бога да долазе међу људе, да су они бића, по неким Светим Оцима бестелесна, а по неким створена од веома тананог, духовног вештаства, па имају неко, етерно тело (в. Ареопагит 2007: 101–141). Када говори о бестелесности, односно телесности ове врсте Богом створених бића, архимандрит др Јустин Поповић, у српском народу поштован као светитељ, користи речи св. Јована Дамаскина, који каже да се анђели „бестелесним или невештаственим ... називају у сравњењу с нама, јер у сравњењу са Богом, јединим несравњивим, све изгледа грубо и вештаствено ... једино је Божанство истински невештаствено и бестелесно“ (в. Поповић 2003: 259). Сама реч *ангел*, *анђео* (ангелос) грчког је порекла и значи „гласник, весник“. Сведочанства о постојању анђелског света имамо у Светом Писму, како Старог, тако и Новог Завета, код многих Светих Отаца (осим св. Дионисија Ареопагита још и код св. Григорија Ниског, св. Василија Великог, св. Јована Златоустог, св. Јована Дамаскина и других), а и у многим житијима светитеља. Они пребивају у савршеној послушности вољи Божијој и извршавају Његов промисао у свим деловима васељене. Зато се и зову *анђели*, тј. *весници*. Један део анђела који су се погордили и, злоупотребивши своју слободу, остали упорни у противљењу Богу, пали су са неба, нису више у непосредној близини Божијој као многи из редова светлих Анђела и њихово пребивалиште је поднебесје. Њихов пак вођа Сатана, некада Анђео Деница, пребива у самом центру пакла у садашње време, а пред Други Христов долазак биће му допуштено од Бога да дође међу људе и чини зла и сам, а не преко својих слугу као што то чини сада. Слуге његове, према сведочењу св. Јустина Поповића, називају се у Светом Писму још и: нечисти духови, духови зла, зли духови, беси, демони, анђели Сатане (Поповић 2003: 266–267).

**1.** Већ из овог кратког увода примећујемо да је реч *анђео* употребљена у два значења. У првом значењу то је *род, врста, особито бестелесно биће које има вољу и разум*. У другом значењу, то је *бестелесно биће, обдарено од Бога свим врлинама, које посредује између Бога и људи као весник преко кога Бог оглашава људима Своју вољу*. Постоји и треће значење које ова реч има у Православној цркви, а то је: *последњи чин небесне јерархије*. Наиме, тростепена јерархија светих небесних сила бестелесних завшава се *Анђелима*. У првом, Богу најближем степену јерархије, налазе се *Серафими, Херувими и Престоли*, затим, у средњој јерархији су *Господства, Силе и Власти*, а на крају, изнад *Анђела*, у нижој јерархији налазе се још чиновници *Начала* и *Арханђели*. Св. Дионисије Ареопагит у поменутом спису бави се и семантиком речи *анђео*. Један део списка посвећен је питању *зашто се и сва небеска бића називају анђелима*. Светитељ се пита зашто је то тако, када знамо да је то име својствено само за последњи чин, који закључује божанствену небеску јерархију. И каже да „богослови ... анђелима називају и чиновници виших сила јер су они ти који нама откривају и саопштавају првоначалну божанску светлост“ (в. Ареопагит 2007: 116). Дакле, у свом првом значењу *анђео* је хипероним, а у трећем хипоним.

**1. 1.** Ниједан од наведених једнојезичних речника савременог српског језика не садржи комплетно, овако дефинисану лексему *анђео*, дакле ону која би садржала објашњење сва три наведена значења. Дефинисано је само једно значење у РСАНУ. У РМС наведена су још два блиска значења одвојена тачком и зарезом, а у РСЈ још

једно. Информација у свим речницима своди се на то да је анђео *натприродно, замисљено, бестелесно, крилато небеско биће у људском облику*. У РСМС наводи се и то да је анђео *гласник смрти и др.* Оба мања речника као посебно значење, у оквиру првог, наводе и дефиницију *чувар, избавитељ*. Следи кратак коментар оваквих дефиниција.

Већ смо видели са су анђели *весници, гласници*. Међутим, они нису гласници на првом месту смрти, као што се истиче у шестотомнику. Свето Писмо, на пример, сведочи о многим јављањима анђела, од којих ниједно, према подацима архимандрита Јустина Поповића, који ова јављања у својој *Догматици* набраја, није било јављање због оглашавања смрти (в. Поповић 2003: 253–254). Затим, чувари су само поједини анђели, они које добија сваки човек приликом свог крштења<sup>1</sup> и, када мислимо на њих, користимо у већини случајева фразеологизам *Анђео чувар*, а не само *анђео*. У речницима нису наведени примери потврде овог значења. Ми сматрамо да у савременом српском језику, када се у одговарајућем контексту каже *анђео* за онога ко је сачувао или избавио од нечег – мисли се на човека, а не на бестелесно биће чувара. Дакле, то је метафором добијено посебно значење, које је потребно одвојити у потпуности од примарног. И у Светом Писму некада се људи називају анђелима, нпр. Св. Јован Крститељ; то се објашњава тиме што су и они весници, тј. обављају исту службу као анђели. „Ово изједначавање анђела и људи по називу потекло је због исте службе коју анђели и Божији изабраници врше међу људима“ (Поповић 2003: 252). Такође, и сам Христос назива се анђелом (Мал. 2, 7; Откр. 2. глава), зато што и Он, попут анђела, људима казује о вољи Божијој (в. Ареопagit 2007: 130).

Док се атрибут *бестелесни*, ма како био услован (пошто видели смо да неки Свети Оци приписију не сасвим одређено, етерно тело анђелима), може прихватити у дефиницији (у већини богослужбених текстова анђели се и називају *бестелесним силама*), дотле се атрибут *замисљен* (у синтагми *замисљено биће*) не може прихватити. Иако већином ова бића нама нису видљива, то не значи да нису стварна. Такође, спорно је да ли анђели заиста имају крила. Они се само тако изображавају на иконама зато што се тиме наглашава брзина њиховог кретања која омогућава да се, када је потребно, веома брзо нађу на земљи иако пребивају на небу. Иначе, како каже св. Јован Дамаскин, „само Творац зна облик и дефиницију ... анђелске суштине“ (према: Поповић 2003: 258).

Као друго значење у сва три речника наводи се фигуративно: *оличење доброте, љупкости, узвишености и свих врлина; утеловљење нечег савршеног, узвишеног*. У дефиницијама два већа речника наводе се и антоними лексеме *анђео*: у РСАНУ то је *ђаво*, у РСМС *ђаво* и *демон*. Иако у менталном лексикону говорника српског језика *ђаво* и *анђео* јесу антоними више него *анђео* и *демон* или *анђео* и *бес (бијес)*, ми сматрамо да су само лексеме *демон* и *бес (бијес)* прави антоними лексеме *анђео*. Наиме, *ђаво* је у свом примарном значењу *пали анђео Деница, поглавар свих осталих палих анђела, Сатана* и то његово значење треба одвојити од секундарног, оног које је синонимно примарним значењима лексема *бес (бијес)* и *демон*, о којима ће касније бити речи. По нашем мишљењу, оваква непрецизност у значењу настала је услед различитог превођења лексеме *биса* у богослужбеним текстовима на црквенословенском. Наиме, као преводни еквивалент ове лексеме у савременом српском језику јављају се и *демон* и *ђаво*, а у многим случајевима је и остала лексема *бес (бијес)*.

1. 2. Познато је да фразеолошке јединице у једном језику садрже богат лингвокултуролошки потенцијал и да се у њима изражавају и одражавају обичаји и

---

<sup>1</sup> И држава може имати свог Анђела чувара као и освештано возило нпр.

веровања, стереотипи појединих народа, као и њихове традиционалне и националне културе. Као вишелексемни спојеви и експресивне јединице, фразеологизми садрже културне чињенице наталожене и сачуване у колективном сећању једног народа.

Две лексеме које су предмет анализе нашег рада улазе у састав фразеолошких јединица (и као компоненте носе своје лексичко значење, учествујући у формирању општег значења одређеног фразеологизма). Лексема *анђео* јесте лексема с богатим фразеолошким потенцијалом, који је у речницима представљен фразеолошким јединицама: *анђео му душом; анђео љубави; анђео мира; анђео хранитељ (чувар, стражар); даровати мирнога анђела; живети с анђелом; носити, осећати анђела у срцу; с анђелом*. У РСАНУ нису ушли поредбени фразеологизми као: *леп као анђео* и *добар као анђео*, односно адјективни фразеологизми: *црни анђео, добри анђео, пали анђео* и *прави анђео*, који се наводе у *Фразеолошком рјечнику хрватскога или српскога језика* Јосипа Матеша (в. Матеша 1982). Придевска фразеолошка поређења *леп као анђео* и *добар као анђео* спадају у семантички провидна, с устаљеним и препознатљивим културним стереотипом, а сам анђеоски стереотип постоји у културама многих народа, те је интернационалан (в. Мршевић-Радовић 2008: 194).

Фразеолошко поређење *добар као анђео* семантички је провидно у смислу да је мотивисано фигуративном употребом речи *анђео* (*оличење лепоте, љупкости, доброте и свих врлина*), односно семом *добар*, те је његово значење – *изузетно добар* – семантички јасно.

Поредбени фразеологизам *леп као анђео* такође је мотивисан фигуративним значењем речи *анђео*, с тим што су у мотивацији учествовале две семе: *добар* и *леп*. За реализацију овог модела важне су, дакле, особине попут *доброте, чистоте, благости* и сл. и конотативни садржај лепог одређен је у корелацији са добрим, што и указује на јасно библијско, хришћанско порекло овог поређења. Није реч само о телесној лепоти као анђеоској већ и о оној унутрашњој, лепоти душе која подразумева човекољубље, племенитост и склад моралне и интелектуалне лепоте (детаљније о овоме в. Мршевић-Радовић 2008: 202–203). Наведено би значило да се у оба примера потпуно потврђује хришћанска интерпретација<sup>2</sup>.

Примарно значење лексеме *анђео* учествовало је у формирању именичког фразеологизма *анђео чувар (хранитељ)*, што је номинација врсте анђела кога човек добија на св. тајни крштења као сапутника, помоћника и заштитника.

Према народном веровању, потеклом из периода пре хришћанства, анђели су, према подацима из *Српског митолошког речника*, као „добри духови, симболи мира и љубави међу људима“, те сматрамо да су фразеолошке јединице *анђео мира* и *анђео љубави* настале из овог симболичког значења, пре митолошког него хришћанског порекла (детаљније в. Кулишић-Петровић-Пантелић 1998).

Семантика адјективних фразеологизама *пали анђео* и *црни анђео* у оба значења (1. *демон, бес (бијес)*; 2. *ђаво, враг*) садржи православно-културну информацију која говори о томе да се се значења ових фразеолошких јединица односе на врсту анђела која је отпала од Бога.

У колективној свести већине говорника српског језика *анђео* је увек оличење врлина, те се у разговорном стилу савременог српског језика врло ретко лексеме

---

2 У разговорном стилу савременог српског језика, код говорника који припадају тзв. млађој популацији, може се чути констатација, нпр. за девојку да је *лепа као анђео*, при чему значење тог поређења има тенденцију да изражава искључиво појам *телесно леп*, за који су у српском језику резервисани други модели (*лепа као вила, леп као сан, слика и сл.*) (више о томе в. Мршевић-Радовић 2008:202–205).

демон или бес (бијес) замењују фразеологизмима *пали анђео* и *црни анђео*, иако су синонимима.

Значење придевског фразеологизма *прави анђео* мотивисано је фигуративним значењем и подразумева особине моралне савршености, према чему стоји у потпуном складу са представом анђела у народној свести и има значење које се односи на човека: *добричина, веома добро, поштено биће*.

Фразеологизам *с анђелом* у вези је с примарним значењем лексеме *анђео*, али у две дефиниције овог фразеологизма у РСАНУ<sup>3</sup>, у којем је он једино и наведен, није прозирно православно веровање у то да анђели помажу при сваком добром делу, нарочито Анђео чувар, што сматрамо да јесте семантичко порекло овог фразеологизма. У руском језику ово веровање сачувано је као прозирно у поздраву које верујући православни хришћани упућују једни другима при расанку: *Ангела Хранителя, тј. нека те Анђео чувар прати*<sup>4</sup>.

2. Што се тиче лексеме *ангел*, као једне од варијанти лексеме *анђео*, она је у двама већим речницима оквалификована као застарела (у једнотомнику није ни забележена) и дефинисана је упућивањем на лексему *анђео*. С једне стране, то није оправдано, а с друге стране, непрецизно је. Коришћење овог квалификатора није оправдано у примарном значењу лексеме којим се овде првенствено и бавимо. Наиме, иако је варијанта *анђео* ближа данашњим, чак и верујућим, говорницима српског језика са којима смо спровели мини-анкету у вези са овим, ретки су они који варијанту *ангел* квалификују као застарелу, а ако то и чине, немају у виду примарно, већ секундарно, фигуративно значење ове речи. У овом последњем садржи се и непрецизност: дакле, квалификатор *застарело* може се употребити само за секундарно значење лексеме. У духовној литератури пак *ангел* се користи подједнако као и *анђео*. Св. владика Николај Велимировић у свом делу *Охридски пролог* који је свакодневна литература већине верујућих Срба, користи прву варијанту много чешће него другу (в. Велимировић 2007). Осим тога, ова варијанта је и дериватолошки продуктивна, па имамо деривате од којих ћемо набројати оне који нису ни забележене у речницима; нпр.: *ангеловидан, ангелолик, ангелоподобан, ангелоимени, ангелологија, равноангелни, ангелопоклоњење, Првоангел, сличноангелан*. Поред ове, емпиријске продуктивности, сматрамо да ова лексема има и системску продуктивност, тј. могућност стварања нових, потенцијалних значења и твореница. Дериват *Архангел* део је еортонима као што су: *Сабор св. Архангела Михаила, Сабор св. Архангела Гаврила* и др. У *Календару Српске Православне Цркве* чак се и не појављује фонетско-фонолошки адаптирана варијанта *Арханђел*. Ово су само неки од доказа зашто варијанту *ангел* не би требало квалификовати као застарелу.

3. Лексема *демон* потиче из грчког језика (грч. *daimon*) и, према П. Скоку, њено значење јесте *зао дух*. Наведено се у потпуности поклапа са значењем ове лексеме у православној литератури. РСАНУ за ову лексему као примарно значење наводи, са квалификаторима мит. (митолошки) и рлг. (религиозно) *натприродно биће које се замислила као носилац зла уопште, враг, ђаво; зло божанство нечега, дух који изазива одређене негативне појаве*. У дефиницији се, дакле, спајају митолошки и религиозни слој. Затим постоје и три секундарна, фигуративна значења, настала механизмом лексичке метафоре. Навођење лексеме *враг, ђаво* у дефиницији као

3 а) са срећом, са благословом; б) како ваља, како се само пожелети може.

4 Значење фразеологизма *с анђелом* блиско је значењу поздрава при расанку у српском језику: *збогом* (насталог од: *с Богом*), у којем се садржи жеља да особу којој се поздрав упућује чува Бог, а тиме и Анђео чувар.

синонимима лексеме *демон* није сасвим оправдано. Овде се, између осталог, раздвајају митолошко и хришћанско значење лексеме *демон*. У овом другом, хришћанском, значењу, прави синоним лексеме *демон* јесте лексема *бес* (*бијес*). Стога сматрамо да се митолошки и религиозни слој у овом случају морају раздвојити. У једнотомнику је поклоњена пажња само митолошком значењу, док се религиозно, хришћанско и не наводи, што је, по нашем мишљењу, пропуст. Дефиниција примарног значења слична је оној у РСМ (*зао дух, ђаво, сотоне*), осим што ова друга нема квалификатора. Такође, није прецизна, пошто *сотона* није једини *зао дух*. Злих духова, тј. демона, бесова, има много више. Ту се, дакле, садрже два значења: прво се односи на вођу демона, сатану, а према *Српском митолошком речнику демон* то и јесте (в. Кулишић–Петровић–Пантелић 1998), а друго значење односи се на зле духове, нечисте силе, бесове – што би била православно-културно информативна дефиниција. Као интернационализам, лексема *демон*, према РСАНУ, остварује велики деривациони потенцијал и има 13 деривата: *демонизам, демонија, демонијак, демонијачки, демони-стички, демонички, демонов, демонологија, демономанија, демонски* (као придев и прилог), *демонство, демонче*<sup>5</sup>. Није забележена ниједна фразеолошка јединица која у свој састав укључује ову лексичку компоненту, како у описним речницима тако и у *Фразеолошком рјечнику хрватскога или српскога језика*. И сам Скок је ову лексему окарактерисао као „интернационалну учену ријеч“, што би могао бити одговор на питање зашто ова лексема не твори фразеологизме. Као интернационална реч, ушла је у српски језик посредством књижевних текстова, односно превођењем разнородне литературе, углавном са грчког језика, те је, као компонента страног порекла, захтевала и већи степен компетенције и образовања читалаца, говорника и корисника. С обзиром на то да је у народу већ егзистирао постојани еквивалент, прави синоним ове лексеме – *бес* (*бијес*), лексема *демон* остала је као део књижевног и књишког језичког израза у српском језику уопште.

4. У савременом српском језику доминантно значење лексеме *бес* (*бијес*) није и њено примарно значење, иако је од њега настало. То, доминантно, а не примарно значење, у једнотомнику и у РСМ ставља се на прво место, са својих пет подзначања:

**1. а. гнев, јарост.** – Кад је видим, у мени све кључа од бијеса. *Бен. б. беснило.* – Говорио је о томе како баварски свештеници, кад им се плати, истерају бес из стоке. *Нен. Љ. в. страст, разбеселост, поама.* – Већ отприје ме је био неки бијес за читање споао. *Шен.* Хоће да се деле јер је женски бес запалио кућу и хоће да је растури. *Скерл. г. прохтев, ђеф.* – Добићеш само толико колико ти треба да можеш водити живот, а не и твоје бесове. *Нед. д. обест.* – Бијес и насиља њина до гвозденог досежу неба. *М-И.*

То није случај са РСАНУ, где се као примарно значење наводи (са квалификатором *празноверно*): **1.** празн. *злодух, нечастива сила, враг, ђаво.* Већ знамо да ова дефиниција није прецизна, да *враг* и *ђаво* нису синоними лексеме *бес* (*бијес*) у својим примарним значењима. Осим тога, квалификатор *празноверно* није потребан у дефиницији, јер смо видели да је учење о бесовима, демонима, засновано како на Светом Писму тако и на Светом Предању, те би требало да се у речницима српског језика покљони већа пажња преношењу православног учења на коме се углавном и заснива семантика како богате полисемантичке структуре тако и мноштва фразеолошких јединица и деривата ове лексеме. *Бесомучан* је, нпр., *онај који је обузет бесом, демоном.* Бесови, према православном учењу, у човеку могу да изазивају мноштво грехова, међу којима и *јарост, гнев, страст, поама, распомамље-*

5 У РСАНУ нема деминутива *демончић*.



*ност, осиноност, расипништво, раскош, ђеф, прохтев, љутину, обест, осиноност, разметљивост* – а ово су све лексеме које се наводе у разним дефиницијама лексеме *бес* (*бијес*). Према етимолошком речнику П. Скока, ова лексема води порекло још из прасловенског, тачније, она је балтословенског порекла и њом се у доба паганизма означавало некакво демонско божанство. Са становишта словенске семантике, занимљиво је да је очувала демонолошко значење, коме је накнадно додељена хришћанска квалификација демона (П. Скок). Стога није необично што је ова лексема компонента, у РСАНУ, 18 фразеолошких јединица, од којих већина садржи православно-културну информацију. Многе форме и(ли) значења фразеологизама поклапају се са онима чија је компонента лексема *враг*, *ђаво*, и као варијантни фразеологизми имају и иста значења. Такви су: *беса* (*бијеса*)/*врага*; *до беса*/*бијеса* (*ђавола*)/*до врага*; *бес* (*бијес*)/*враг* (*ђаво*) *би га знао*; *бес*/*бијес* (*га, те и др.*) *појела* / *ђаво те однео*; *бес* (*бијес*)/*враг у те*; *који бес* (*бијес*) / *ђаво* (*враг*); *који му* (*ти*) *је бес* (*бијес*) / *ђаво* (*враг*); *некога беса* (*бијеса*)/*врага* (*ђавола*); *отићи до беса* (*бијеса*) / *ђавола* (*врага*); *терати бесове* (*бијесове*) / *ђавола*; *ушао бес*/*бијес* (*сто бесова*/*бијесова*) / *ђаво у њега*. Осим ових фразеологизама, у Матешаићевом речнику постоји још и фразеологизам *ујео бес* (*бијес*) *врага*, у значењу *ником ништа*; *ништа не смета*; *било, на прошло*.

5. Да се вратимо на почетак: да би ове лексеме у речницима могле адекватно да остварују другу од наведених функција (рус. *культуриприобцающую*), тј. да упознају кориснике речника, као чуваре културног блага, са оним делом православне културе повезаним са антонимним појмовима *анђео*, *ангел* на једној и *демон* и *бес* (*бијес*) на другој страни – потребно је да семантички описи ових лексема у речницима садрже културно-православну информацију. Да би се то постигло, требало би:

- у вези са лексемом *анђео* разлучити њена 3 значења у оквиру првог, а значење *бестелесно биће, обдарено од Бога свим врлинама, које посредује између Бога и људи као весник преко кога Бог оглашава људима Своју вољу* – сматрати примарним;

- у вези са лексемом *ангел*, само једно од њених значења, фигуративно, квалификовати као застарело, али не и оно које се поклапа са првим значењем лексеме *анђео*;

- у вези са лексемом *демон*, двајати митолошко од православног;

- у вези са лексемом *бес* (*бијес*), избацити квалификатор *празноверно* и размислити да ли лексеме *враг* и *ђаво* у дефиницијама треба наводити као синонимне, јер се њихово примарно значење односи на *поглавара бесова* (*бијесова*), *палог анђела Деницу*, *Сатану*, а не на *било ког палог анђела, тј. демона, беса* (*бијеса*)<sup>6</sup>. Такође, имати у виду да је данашње доминантно значење настало од примарног, те размислити о чувању и у мањим речницима примарног значења и ненавођењу доминантног на првом месту.

Као што је већ речено, од четири посматране лексеме, завидан фразеолошки потенцијал остварују лексеме *анђео* и *бес* (*бијес*), док за лексеме *ангел* и *демон* нема забележених фразеологизама у чији састав оне улазе. Сматрамо да је то стога што последње две лексеме припадају књижевно-уметничком и научном функционалном стилу и употребљавају се првенствено у теолошкој литератури.

Такође, видели смо да се лексеме *бес* (*бијес*) и *ђаво* у свести просечно образованог говорника српског језика сматрају синонимима, што потврђују готово

6 Проблем је у томе што су и саме лексеме *враг* и *ђаво* непрецизно дефинисане. У њиховим примарним дефиницијама ова два значења се не разлучују.

истоветне фразеолошке јединице које творе ове лексеме. У вези са анализом фразеолошких јединица чије су компоненте лексеме *анђео* и *бес* (*бијес*) требало би покушати, колико се може, раздвојити православно-хришћанско културну информацију од митолошке. То, наравно, није свуда и увек лако одредити, разгрнути наталожене разнородне културне информације различитог порекла и, у складу с тим, формулисати њихова значења.

### Извори

*Речник српског језика*. – Матица српска, Нови Сад, 2007 – 1561 стр.

*Речник српскохрватског књижевног језика, I–VI*, Матица српска, Нови Сад, 1967–1976.

*Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књига I–XVII. – Београд: Српска академија наука и уметности - Институт за српски језик САНУ, 1959.

Скок 1971 – П. Скок, *Етимологијски рјечник хрватскога или српскога језика*. Т. 1. Југославенска академија знаности и умјетности, Загреб, 1971 – 788 стр.

---

### Литература

Ареопагит 2007 – св. Дионисије Ареопагит, *О небеској јерархији*. У: О анђелима: Свети Оци о анђелима Господњим. Манастир Подмаине, Београд, 2007 – С. 101–141.

Велимировић 2007 - Н. Велимировић, *Охридски пролог*. Манастир Лелић, 2007 – 970 стр.

Верещагин – Костомаров 2005 – Верещагин Е. М. и В. Г. Костомаров, *Јзык и култура*. Государственный Институт русского языка им. А. С. Пушкина. Москва, 2005 – 1037 стр.

Кулишић–Петровић–Пантелић 1998 – Кулишић Ш., Петровић П. Ж. и Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*. Етнографски институт САНУ. Београд, 1998 – 484 стр.

Матешић 1982 – Ј. Матешић, *Фразеолошки рјечник хрватскога или српскога језика*. Загреб, 1982.

Мршевић-Радовић 2008 – Д. Мршевић-Радовић, *Фразеологија и национална култура*. Друштво за српски језик и књижевност – Филолошки факултет у Београду, Београд, 2008 – 247 стр.

Поповић 2003 – др Јустин Поповић, *Догматика Православне цркве I*. Манастир Ћелије, Београд, 2003 – 381 стр.

**Наташа Вулович**  
**Ружица Баич**

**СЕМАНТИКО-ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ НЕКОТОРЫХ ЛЕКСЕМ С  
САКРАЛЬНЫМ ЗНАЧЕНИЕМ В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ  
(АНЂЕО, АНГЕЛ / ДЕМОН, БЕС)**

В предлагаемой работе рассматриваются лексикографические описания лексем *анђео*, *ангел*, *демон* и *бес* (*бијес*) в словарях современного сербского литературного языка разного объема: большой - *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (РСАНУ), средний, шеститомный - *Речник српскохрватскога књижевног језика* (РМС) и однотомный - *Речник српскога језика* (РСЈ), а также присутствие и качество культурной информации в этих описаниях. Цель работы - ответить на вопрос: в какой мере эти лексикографические описания содержат свидетельства о православной культуре; в какой мере эти лексемы в упомянутых словарях являются носителями православно-культурной информации? В заключении предлагаются изменения в определении лексем, связанных с православной культурой, направленные на то, чтобы они вполне могли выполнять культуropriобщающую функцию: познакомить пользователей словарей (являющимися тоже носителями культурного наследия) с этой частью православной культуры, связанной с семантическими содержаниями антонимических лексем *анђео*, *ангел*, с одной и *демон*, *бес* (*бијес*), с другой стороны.